

др Стилијан Пападопулос

Богословље Светог Кирила Александријског и “дохалкидонци”

(Редакција “Богословља” својим читаоцима предаје следеће две беседе др Стилијана Пападопулоса, еминентног професора Богословског факултета Грчке православне Цркве у Атини. Реч је о беседама: (1) *Богословље светог Кирила Александријског и питање прохалкидонских хришћана* и (2) *Теологија и језик*. Професор Пападопулос је ове беседе изговорио пред професорима и студентима Богословског факултета Српске православне Цркве у Београду (15-16 децембра 2000.), у амфитеатру Богословског факултета. Осим по вредности садржаја, ове беседе се истичу и по чињеници да су изговорене уживо и да су од аутора припремљене управо за верне у Православној Цркви Христовој у Србији. Значајан допринос у организацији доласка професора Пападопулоса пружили су мр Зоран Јелисавчић и др Ненад Милошевић. Професора Пападопулоса је топло и пажљиво поздравио Декан Богословског факултета, јереј др Радован Биговић, а кључну улогу у посредовању, богословским тумачењима и симултаном превођењу имао је Његово Преосвештенство епископ др Иринеј (Буловић). Не треба заборавити ни наше студенте који су на касете снимили исказе професора Стилијана: они су тако показали похвале вредну богословску марљивост. Такође, треба поменути и прегалаштво студената Здравка Јовановића и Љубомира Јовановића који су изашли у сусрет нашој молби и на беспрекоран начин транскрибовали фоно-записе у писане записе.)

Топло захваљујем Преосвећеноме и оцу Декану. (*Владика Иринеј: “Господин професор каже да захваљује за све што смо господин Декан и ја рекли о њему. Запазио сам, вели, да је доста тога речено, али сматрам да су рекли што су рекли зато што имају љубав према мојој скромној личности, а у том смислу не бих, вели, рекао да све и одговара реалности. Наравно, ми ћемо то протумачити као хришћанску смерност нашег госта”*).

Преосвећени, оче Декане, поштоване колеге, драги студенти и студенткиње. Осећам посебно, морам најпре да кажем, узбуђење што се налазим са вама и међу вама. Узбуђење моје је разумљиво,

јер се осећам као на свом факултету. Посебно се радујем што сам овде у могућности да говорим вама, што ме представио Декан, и што је спреман да преводи то што ћу рећи преосвећени епископ Иринеј.

(*Владика Иринеј: он је рекао да сам наводно познати епископ православне Цркве; ја мислим да је и то по љубави претеривање. Господин професор каже да је моја некадашња докторска теза оставила утисак у Атини и да је представила снажно богословско дело*).

Сад ми дозволите да пређем на своју тему. У сарадњи са Факултетом договорно сам се да вам говорим на тему “Богословље Светог Кирила Александријског”, са посебним освртом на данашњи дијалог који наша Црква води са прохалкидонским хришћанима, или, како се зову још друкчије, оријенталним хришћанима. Тема је, као што можете приметити, веома широка и веома дубока и ја ћу, дакле, бити принуђен да дам само поједине пресеке ове теме. То значи да нећу бити у стању да исцрпим читаву ову тематику.

Свети Кирило Александријски је представљао врхунску богословску фигуру у четири прве деценије петог века. Да бисмо стигли до Светог Кирила Александријског морамо констатовати да је у претходном периоду Цркву веома много намучила пошаст (могли бисмо да кажемо тако) коју је изазвао Арије. У периоду претходном – кроз теологију кападокијских отаца, светог Атанасија и светог Јована Златоуста – је већ било једно динамично сучељавање, и већ је извојевана победа над Аријевом теологијом. Ипак, аријанство је у форми неоаријанства или евномијанства и даље било присутно, и аријанизам је и даље мучио Цркву. Стога смо импресионирани чињеницом да у својим првим раним делима свети Кирило заиста покушава да се и сам критички суочи са неоаријанизмом. Овде је реч о његовим раним делима дакле о оним делима које је написао пре 412. године, односно, пре него што је постао архиепископ александријски. Посебно наше занимање изазива чињеница да у тим раним делима, а и уопште у делима које је написао до 427-428. године, увек сусрећемо његово довођење свих тема у везу са христолошком догмом.

Христолошка тема, христолошки догмат, постаће у продукту, од 428. године па надаље, заиста богословски проблем целокупне Цркве. Зашто је овај догмат постао велика тема, велики проблем Цркве? Сви се наравно сећамо шта је чинио и шта је говорио Несторије. Али несторијевству је претходила већ од 4 века

аполинаријева какодоксија. Ту Аполинаријеву какодоксију, Аполинаријево зловерије, покушао је најпре да критички нападне или да се на њу осврне критички, Диодор Тарсијски у Антиохији. Али, и Аполинарије и Диодор Таршанин били су екстремни људи и обојица су се нашли у какодоксији односно неправославном зловерију. Као што се свакако сећате, учење Аполинаријево, његова какодоксија, се конкретно састојала у томе што је он учећи о личности Христовој, о ипостаси Христовој, говорио да Његова људска природа није у ствари целосна, да нема ум и душу правога човека.

Диодор пак Таршанин у Антиохији са своје стране учио је да јесте додуше ипостас Христова целосна у односу на Његову човечанску природу, – Он јесте прави и потпуни човек, али, ипак Он није (по њему) јединствена личност: ми, по Диодору, имамо у ствари два сина. Оба дакле ова мужа, и Аполинарије и Диодор Таршанин, кренули су у својим размишљањима од философских и космошких претпоставки да би дошли до својих, да кажем, до неправославних какодоксијских уверења. Извор њихове такве богословске мисли је у ствари Аристотел и његов спис *Ta meta physika*, значи то је *Метафизика*, и ту аристотеловску теорију они су покушали да примене богословски, христолошки.

Карактеристично је, и треба нагласити, да кад год се дешавало да неки богослов Цркве покуша да разрешава неки крупан богословски проблем полазећи од философских претпоставки као полазишта увек је, неизоставно, завршавао какодоксијом, тојест, завршавао је у јереси.

Онај који је први, коме је првome пошло за руком да на прави начин одговори и Аполинарију и Диодору, – био је Свети Григорије Богослов 382. године. Проблематика је ипак и даље остала присутна, и била је потребна даља богословска разрада и даљи богословски одговор на изазов ових поменутих јеретика. Дакле, штафету, ако тако може да се духовито каже богословља по питању христологије у 5. веку преузео је Теодор Мопсуестијски.

То је био један веома образован богослов. Али, као ни многи други богослови онога времена, ни он није био у стању да реши проблем суштине и бића односно суштине и ипостаси. То се десило из једног разлога, а разлог је тај што он као и други теолози тог типа, нису следили пут Цркве. Јер, ваља нагласити да су ово богословско разликовање суштине Божанске или природе Божанске и ипостаси Божанских већ раније разрадили канадокијски оци а први међу њима свети Василије Велики. После епохе канадокиј-

ских отаца, ко је схватио и применио верно ово разликовање суштине и ипостаси остао је православан. Сваки, пак, онај који није схватио ни прихватио ово разликовање Кападокијаца, обавезно је касније завршио у некој христолошкој какодоксији, то јест, у неправославном учењу. То се десило и са Теодором Мопсуестијским.

Теодор Мопсуестијски не будући богословски способан да у личности Христовој разликује Логоса и, дакле, ипостас и природу, – завршио је тиме што је признавао у ствари две ипостаси. И то управо зато што је и он кренуо од философских основа. Он је мислио да ако је Логос савршени Бог, савршено је и човечанство Његово, – онда то значи – као закључак – да је једна ипостас Логоса а друга је ипостас изражена човечанством Христовим. Он је зато радије прибегавао термину лице (*πρόσωπον*).

(Владика Иринеј: Кад би био нападнут да кажем од неких због своје аргументације, тада је у одговору покушавао да на један неприродан и спонтан органски начин, на један вештачки начин дође до једне личности или једног лица да некако a posteriori дође до тога да је ипак по среди једно лице. Али наглашава само ради јасноће; ово није рекао професор, претпоставио сам да знате, да термин лице ипак указује и на, кажем, старо грчко позориште и да то није морало увек да се разуме као ипостас, као личност).

Ову какодоксију Теодора Мопсуестијскога прихватио је у наставку његов ученик Несторије који је, у међувремену, постао патријарх у Цариграду. Пошто је он прихватио савршеним Бога Логоса и сматрао савршеном и човечанство Христово учио је следствено да Света Дјева Марија није у правом смислу Богородица него само Христородица – Христотокос. Јер, по њему, Дјева Марија као човек, као људско биће не може да роди Бога да бисмо је назвали Богородицом.

Када је о оваквој какодоксији, односно јереси Несторијевој, добио обавештење у Александрији свети Кирило, Кирил у том тренутку још није био сасвим спреман да се суочи са овим изазовом, он још није био тако, да кажемо, удубљен у изучавање христологије у довољној мери, али је имао велику и свештену предност. А та његова предност била је у томе што је он у апсолутном смислу потпуно верно следио богословље светог Атанасија Великог, и у великом, знатном степену био је схватио и теологију канадокијских отаца. Како је овоме великом богослову Цркве, управо њему по превасходству, пошло за руком да богословски реши тај тако постављени христолошки проблем у размаку

негде од 428–435. године приближно? Могамо, ипак, напоменути да је у својим претходним младалачким делима свети Кирил са лакоћом, без преомишљања, употребљавао тада преовлађујућу богословску терминологију. Примера ради, Несторије је са Теодором Мопсуестијским заједно учио да је Логос Божији носио, тојест, оденуо се у људско тело. Или, другим речима, такође су та два човека учили да је Логос Божији, својом вољом или својим благовољењем, настанио се у људском телу и историјског Исуса, и да би све то изразио послужио се једним, да кажем тако, класичним термином, – то је *синафија* (συναφεία), односно, просто додир или контакт. Он је говорио о синафији, – том додиру између Логоса и човечанства у Христу.

Али, када су у међувремену ови изрази – дотле раширени и уобичајени – добили ново и то неправославно значење кроз теологију Теодора Мопсуестијскога и Несторија његовог ученика, тада се десило да су несторијеви ученици, а и многи антиохијски теолози уопште, схватили јединство божанства и човечанства у Христу не више као реално или стварно јединство, него као прости међусобни додир, као неко добросуседство између божанске и човечанске природе одмах једне покрај друге. Дакле, термин сам по себи није морао бити ни много добар ни много лош, – зависи од тога какав се садржај у њега уметне. Православни у том времену – не одбацујући сам термин – тумачили су га, давали су такво значење том термину да он значи стварно или реално јединство богочовечанске Христове личности и двеју природа у њој (...нејасан део фоно-записа).

Него су полазили од чињеница, од догађаја, а ти догађаји, те чињенице јесу божански домострој, божанска икономија и оваплоћење. Први, како рекосмо, који се супротставио Аполинарију и Диодору био је Григорије Богослов. Он је, дакле, као основ, као исходниште поставио реченицу коју сте свакако и ви чули. Она гласи да оно што није примљено унутар личности Логоса остаје неисцељено. Другим речима, Бог Логос је примио, прихватио, узео је читаво људско биће, читаву људску природу: ум, душу, тело, – све, да спасе читавога човека. Али, притом, нити се божанство Логоса претворило у човечанство нити је пак људска природа била апсорбована или прогутана од божанскога Логоса.

Термине *мешавина* или *помешаност* двеју природа у Христу, те дакле термине разрађује у својим делима после 428. године свети Кирило Александријски. Али, те термине налазимо и у његовим ранијим делима. Сада, међутим, за разлику од онога

ранога младалачког периода он утемељује и изграђује теологију о јединству двеју природа у Христу. Могамо, ипак, истаћи да је и у начину размишљања и у богословском изражавању самога светог Кирила постојала једна тешкоћа. Сетите се да се 325. године при крају Никејског симбола вере тамо налазе анатематизми против оних који говоре да је Син друге ипостаси у односу на Оца. Свети Атанасије Велики 362. године у свом чувеном *Томосу Антиохијцима*, а и раније, поистовећивао је ипостас у Богу са усиа (οὐσία), то јест, са природа или суштина. Ово се дешавало зато што се тиме хтела побити теорија аријанаца, оновремених јеретика, који су тврдили да је Син у односу на Оца личност другачије ипостаси и следствено ниже ипостаси у односу на Оца.

Ако ове термине разбистримо или преведемо на већ сасвим јасне и класичне термине богословља, онда видимо да је Атанасије Велики, и уопште тај Сабор 362. године, хтео да каже и да покаже да Син није друге природе у односу на Оца него једне. Ова, дакле, термилошка тешкоћа или недоследност у извесном смислу речи, потом је оптерећивала саму христолошку тематику.

На христолошком плану имамо, у ствари, проблем двеју природа и једне ипостаси, док на тријадолошком плану, на тринитарном плану имамо насупрот овоме једну природу а три ипостаси. Сам свети Кирил често, доста често, термилошки поистовећује ова два израза усиа (οὐσία) односно суштина и ипостасис (ὑπόστασις). Али, код њега имамо и места, додуше не сувише многобројних, на којима он прави разлику између усиа-суштина и ипостасис-ипостас. У његовом делу, на пример *О једносушној Тројици* налазимо таква места. Овакве, дакле, језичке и термилошке тешкоће постоје у богословском делу светог Кирила. Али, он је ипак успео да богословствује о двама природама у Христу унутар једне и јединствене ипостаси. И то је оно што је заиста величанствено у његовој теологији. Термин којим се он при том служио да би ову истину изразио био је јединство *кат ипостасин* (καθ' ὑπόστασιν) – ипостасно јединство личности Христове.

Он није (у овој мери у којој смо ми то читајући га желели) разјаснио или разрадио како разумева то јединство *кат ипостасин* – ипостасно јединство, јединство по ипостаси, али је он тиме утемељио, засновао христологију и дао уствари правац за сав потоњи развитак христологије. Постоји и још једна његова богословска реченица која се веома често погрешно интерпретира, и ако се погрешно интерпретира онда води, наравно, у заблуде. То је позната његова реченица "Једна фисис Бога Логоса оваплоћена"

(μία φύσις Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη). Ако бисмо провизорно и погрешно превели, испало би “Једна природа Бога Логоса оваплоћена”. Као што можете одмах закључити, чим су антиохијски теолози наишли на такав израз *μία φύσις* – једна природа, – то им је одмах звучало неправославно, јеретички у смислу монофизитизма. Али, иако је Кирил употребио овај израз *μία φύσις*, увек је заступао – без изузетка – пуноћу и божанске и човечанске природе у Христу.

Прохалкидонци или антихалкидонци назовимо их како хоћемо, до дана данашњега, стално, упорно, тврдоглаво понављају ову Кирилову реченицу “једна природа”. Увек тврде: “ми смо следбеници Кирилови, ми идемо стопама Кириловим”. Један други Кирилов израз којем је потребно богословско разјашњење, и који без тога може да одведе у заблуде, јесте израз “ти тхеориа мони” (τῆ θεωρία μόνῃ). Дакле, у дативу јединине тојест самосозерцањем, само кроз сагледавање богословско и духовно, – а видећемо шта то значи.

По том Кириловом изразу две природе у Христу су тако присно сједињене да се о двема природама може говорити само *ти тхеориа мони*, то јест, само умственим или мисленим теоретским разликовањима тих двеју природа. Да би објаснио шта подразумева под својим изразом “само у теорији”, “самом теријом”, “само мислено” или “само теоретски” да се разликују две природе у Христу, он употребљава као пример и човеково биће, биће обичног човека. Каже он отприлике овако: кад видимо неко људско биће, неког човека, иако је он састављен од душе и ума – *ψυχή* и *νοῦς*, ми га ипак доживљавамо као једно биће, једну личност иако је састављен од душе и ума, тако исто, вели он, у Личности Богочовека у Личности оваплоћеног Логоса – Христа, ми разликујемо Бога Логоса и човечанску природу: Бог Логос и човечанска природа се разликују, али је једна Личност оваплоћенога Логоса, нису две личности засебно.

Када би антихалкидонци доследно следили богословску мисао светог Кирила, не би било проблема између њих и нас. Они, међутим, нису доследни у томе када следе мисао светог Кирила, и зато имамо проблеме о којима већ знате. Оно што за данашњи дијалог има посебни значај јесте да данашњи нехалкидонци или антихалкидонци признају и божанство и човечанство једне Христове Личности. Ово што сада говорим важи првенствено за неколико последњих деценија. Стање је такво да данашњи

дохалкидонци признају стварност двеју природа у Христу употребљавајући израз “једна природа”.

Треба да имамо, међутим, разумевање за њих. Пре две године њихов председник комисије (у дијалогу који смо водили као православни и дохалкидонски хришћани), налазио се у мојој кући као гост. Читаве ноћи смо расправљали, дискутовали, и на крају, мало пре сванућа, изјавио ми је следеће: (то је један митрополит по имену Лишојо односно Пајсије којег смо сад недавно владика Игнатије и ја видели у Каиру. О том дијалогу у Каиру можемо можда једном другом приликом разговарати) “Ми”, каже, “православни на Истоку (они не кажу за себе да су дохалкидонци него православни), ми смо одржали кроз толике векове свој народ захваљујући тој једној реченици *Μία φύσις – једна природа*. Држећи се тог исповедања пошло нам је за руком да се не неламизирамо, и кроз овакво исповедање вере имамо и хиљаде мученика”.

Признају, понављам, божанство и човечанство Христове личности, али, не иду до краја доследно са последицама таквог исповедања. И као што сте вероватно чули, у дијалогу смо на крају дошли и до питања, проблема укидања узајамних анатема из прошлости. Преовлађује позитивно гледиште по том питању, то јест, да треба укинути те анатеме. Моја скромност или моја смерност не види да смо стигли баш до пуноће тренутка када бисмо могли да анулирамо те давне анатеме. Не упуштам се овде у помоћанске теме, дакле, питање свештених канона, шта они о свему томе кажу, јер ту имамо одлуке Васељенских сабора и многих потоњих сабора и слична питања. Ја сматрам да не можемо у начелу разматрати питање укидања анатема, док сасвим извесно, доследно, до краја не дођемо до потпуне сагласности на догматском пољу. Заједнички став, заједничко саопштење двеју комисија дијалога, представљају значајан докуменат, значајан текст, али то још није довољно. Када ми једни другима, – они нама и ми њима дамо довољно разјашњења у свакој богословској недоумици на христолошком пољу, и када узајамно констатујемо да смо ту потпуно сагласни, онда се налазимо на том ступњу, на једном вишем ступњу где се може разматрати даље утврђивање у правцу јединства.

Пошто време одмиче, хтео бих још нешто да објасним. Није довољно да објаснимо само шта се десило на Ефеском сабору 431. године или, пак, на Халкидонском сабору 451. године. Проблем је, наиме, у томе да је ход Цркве кроз векове, кроз историју јединствен

и да Она има једну теологију. У суштини, од првог века до данас ми имамо јединствен теолошки ток – једну теологију Цркве. Теологија другог, трећег, четвртог, шестог, десетог, четрнаестог века итд., јесте у ствари теологија Цркве која се развија под руководством Духа Светога. Руковођење Духа Светога значи да Дух Свети обзнањује, објављује, открива Истину ради спасења. Не можемо од те истине да узмемо само један део, неки елеменат који се тиче само једне епохе. Ми, дакле, очекујемо од дохалкидонских хришћана да на неки начин саопште, ставе до знања да су спремни да прихвате читаво то дело Духа Светога које се изражава кроз укупну теологију Цркве у целини.

Ако, дакле, постанемо свесни и ми, а постану свесни и они да смо већ доспели богословски и догматски до потпунога сагласја, онда ћемо вероватно имати куражи, храбрости да укинемо ове древне анатеме једних против других. Наша Црква се моли за јединство. Следствено, ми се надамо, верујемо да ће Бог дати да дође до тог пуног јединства, и онда ћемо бити, наравно, духовно срећнији.

(Владика Иринеј: Професор благодари вама на стрпљењу а мени на скромни (... нејасан фоно-запис ...) превођења. Ја благодарим господину професору што ми је пружио могућност да преводим овакве богословске речи, не увек успешно – нешто сам ошамућен па сам пар пута и заборавио нешто – али је то заиста велики дар нама свима, заиста, да се увек бавимо овим суштинским питањима богословља и нашег живота и спасења. Хвала господину професору, и ако нешто у преводу није било добро, односно ако нисте разумели, кривицу тражите код мене а не код предавача. Сада имате могућност, пошто још господин професор има и снаге и љубави за све, нас да поставите можда и неко питање или изразите неку недоумицу; наравно гледаћемо да господина професора не заморимо сувише.....)